

Position Paper – Rondetafelgesprek Wet op de defensiegereedheid 9 september 2026

Stop Wapenhandel, en met haar De Nieuwe Vredesbeweging en de Landelijke Studentenvakbond LSVb, zijn bezorgd over de effecten van het voorstel voor een Wet op de defensiegereedheid op de Nederlandse democratische rechtsstaat, en over de gevolgen ervan voor de ruimtelijke inrichting, de veiligheid en gezondheid van de inwoners en de natuur. Het voorstel leidt tot een inperking van rechten en rechtsbescherming voor burgers en natuur met een beroep op veiligheid, terwijl de regering tegelijkertijd amper investeert in veiligheidsvoorwaarden als de-escalatie, diplomatie en wapenbeheersing. De defensiebegroting groeit explosief van 8,7 miljard in 2015 naar 26,8 miljard in 2026, ten koste van sociale uitgaven die burgers beschermen bij ziekte en armoede en ten koste van duurzame investeringen in onderwijs en onze leefomgeving die nodig zijn voor een weerbare samenleving.

Wij staan niet alleen in deze zorgen. De internetconsultaties over het wetsvoorstel en over de voorgenomen, op de wet gebaseerde, algemene maatregelen van bestuur, in het bijzonder die ten aanzien van de leefomgeving, hebben vele, voor het overgrote deel kritische, reacties opgeleverd. Niet in de laatste plaats van andere overheden, zoals gemeenten en provincies. Gemene deler is dat ze zich overvallen voelen door het wetsvoorstel en de mogelijk hieruit voortvloeiende uitbreiding of intensivering van defensieactiviteiten in of nabij hun grondgebied, en het gebrek aan overleg en afstemming hierover. Ook natuur- en milieuorganisaties, groepen omwonenden van overlast veroorzakende militaire locaties, mensenrechtenorganisaties, de Nederlandse brandweer, erfgoedbeschermers, militaire vakbonden en landbouworganisaties zijn unaniem kritisch. Bovendien toont ook de Raad van State zich, evenals andere adviesorganen, kritisch over elementen van de wet in de versie zoals die voor advies is voorgelegd. Aan deze zorgen is in de tekst van de definitieve versie van het wetsvoorstel grotendeels voorbijgegaan.

Wij zijn dan ook blij dat de Tweede Kamer in een Rondetafelgesprek de ruimte biedt om onze zorgen te delen. Tegelijkertijd zien we dat, ondanks de brede zorgen in de samenleving, niet alle geluiden bij het Rondetafelgesprek vertegenwoordigd zijn. We missen met name de stem van de jongeren, wiens privacy en keuzevrijheid in het geding is, en organisaties die specifiek waken over de privacy van burgers.

Wij brengen de volgende punten onder uw aandacht:

1. Beperkingen op de toepasselijkheid van de Omgevingswet

De Omgevingswet is, met het oog op de duurzame ontwikkeling, de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu, gericht op het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit, ook vanwege de intrinsieke waarde van de natuur en het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving, ter vervulling van maatschappelijk behoeften.¹ Het conceptwetsvoorstel doorkruist dit stelsel van afgewogen belangen door het mogelijk te maken om van een belangrijk deel van de Omgevingswet af te wijken bij AMvB of besluit van de Minister van Defensie. Zo

¹ Artikel 1.3 Omgevingswet

kan onder andere afgeweken worden van de verplichting om een omgevingsvergunning aan te vragen, het belangrijkste moment voor de genoemde belangenafweging en inspraak van belanghebbenden. Die belangenafweging staat vaak al onder hoge druk. Terwijl de natuur meer dan ooit onze steun nodig heeft en er tegelijkertijd dringend ruimte nodig is voor woningbouw zal met de wet het belang van Defensie in de ruimtelijke ordening voorrang krijgt boven andere belangen. Bovendien kunnen waarborgen voor een veilige en gezonde leefomgeving worden ontweken. De beoordeling van de impact op Natura 2000-gebieden wordt enkel aan de Minister van Defensie overgelaten. De mogelijkheden die de Wodg creëert om hierbij ook van habitat- en soortenbeschermingsrichtlijnen af te wijken maakt dit extra zorgelijk.

Het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten merkt in zijn reactie in de internetconsultatie over de uitvoeringsbesluiten op dat deze handelswijze ook een gespannen verhouding met artikel 21 van de Grondwet – de taak van de overheid om te zorgen voor een bewoonbare leefomgeving – creëert en stelt dat “[v]olgens de Raad van State (...) het defensiebelang nu reeds goed in te passen [is] in de doelstellingen en het afwegingskader van de Omgevingswet, zodat er op dit punt geen wijziging van deze wet nodig is.”² Vorig jaar nog signaleerde de Inspectie Leefomgeving en Transport dat omgevingsvergunningen voor activiteiten van de krijgsmacht vaak ontbreken of verouderd zijn.³ Die situatie dreigt nu gelegaliseerd te worden. We wijzen op de recente bos- en heidebranden die bij militaire oefeningen zijn ontstaan. Daarop aangesproken verwees Defensie aanvankelijk naar 'protocollen'. Pas na meerdere branden ging bij Defensie het gezond verstand prevaleren boven protocollen. De vraag of afwegingen met betrekking tot de veiligheid bij defensie in goede handen zijn is dan ook meer dan terecht. We wijzen daarbij ook op de inbreng van de Brandweer Nederland in de internetconsultatie over het Besluit defensiegereedheid fysieke leefomgeving ten aanzien van dit punt, en tevens ten aanzien van opslag en transport van gevaarlijke stoffen, die van mening is dat het huidige voorstel tekortschiet op deze vlakken.⁴

2. Ontbrekende noodzaak van de beperkingen

Onduidelijk blijft waarom de hierboven genoemde afwijkingen nodig zouden zijn. Dat is ook een van de grootste kritiekpunten van de Raad van State: “Bij de beslissing over waar die ruimte gemaakt wordt en waar activiteiten worden toegestaan, kan binnen het hiervoor geschetste stelsel van de Omgevingswet en de in die wet neergelegde noodzaak van een integrale belangenafweging, aan het belang van gereedstelling nu al een volwaardig en doorslaggevend gewicht worden gehecht. Het bestuursorgaan dient immers bij de uitoefening van zijn taken en bevoegdheden rekening te houden met de samenhang van de relevante onderdelen en aspecten van de fysieke leefomgeving en van de rechtstreeks daarbij betrokken belangen. Dat kan ook het Defensiebelang zijn”. (...) “De Afdeling merkt op dat de toelichting nog weinig inzichtelijk maakt welke belemmeringen Defensie concreet ondervindt bij de voor de gereedstelling noodzakelijke (uitbreidingen van) gereedstellingsactiviteiten. Evenmin wordt ingegaan op de betekenis van de bestaande regels die in de Omgevingswet specifiek zijn opgenomen voor zogeheten gereedstellingsactiviteiten en waarom die regels de belemmeringen voor de gereedstelling onvoldoende wegnemen”.⁵

Wij maken ons grote zorgen over een Defensie die niet aan regels gebonden is en zelfstandig afwegingen ten opzichte van andere belangen mag maken. Het is zeer de vraag of Defensie daartoe in staat geacht moet worden. Illustratief is de reactie van de Gasunie in de internetconsultatie over het Besluit defensiegereedheid fysieke

² <https://www.internetconsultatie.nl/bdfl/reactie/342070/bestand>

³ <https://www.ilent.nl/actueel/nieuws/2025/01/10/afweging-belang-inzetbaarheid-defensie-en-gevolgen-voor-leefomgeving-nodig>

⁴ <https://www.internetconsultatie.nl/bdfl/reactie/341907/bestand>

⁵ <https://www.raadvanstate.nl/adviezen/@155642/w07-25-00374-ii/>

leefomgeving, een uitvoeringsbesluit van de Wodg, dat haar eerdere opmerkingen over haar wettelijke taak ten aanzien van ondergrondse buisleidingen op militaire oefentereinen, en de risico's van het raken van zo'n leiding bij graafwerkzaamheden, nagenoeg genegeerd zijn.⁶

3. Beperking van het recht op privacy

Het wetsvoorstel voorziet in een apart regime voor de verwerking van persoonsgegevens. Voor een groot deel van de te verwerken persoonsgegevens blijft onduidelijk waarom deze gegevens in vredetijd moeten worden verzameld. Gegevens over ras of etnische afkomst, politieke opvattingen, religieuze of levensbeschouwelijke overtuiging, het lidmaatschap van een vakbond, gezondheid, seksuele leven en seksuele gerichtheid, mogen niet alleen door defensie worden verwerkt, maar ook gedeeld met andere partijen, waaronder veiligheidsdiensten en bondgenoten: EU-landen, NAVO-landen en andere door de Minister aangewezen landen. De begrenzing van deze bevoegdheden en de waarborgen voor de persoonlijke levenssfeer die in het wetsvoorstel zijn opgenomen zijn minimaal en voor meerdere uitleg vatbaar, evenals de mogelijkheden om van de AVG af te wijken. Ook de Raad van State is kritisch hierover. De mogelijkheid om informatie met derden te delen maakt de in het wetsvoorstel opgenomen maximale bewaartermijn tot een wassen neus.

Het kabinet ziet de inperking van de privacy uitdrukkelijk als een belangrijke stap naar een nauwere en versterkte samenwerking tussen de krijgsmacht en de MIVD, die volgens het voorstel voor een Wet op de nationale veiligheid ook al meer bevoegdheden krijgt⁷. De krijgsmacht krijgt aanzienlijk meer mogelijkheden om inwoners te controleren en dat achten wij ongewenst in een democratische rechtsstaat. De ruime bevoegdheden uit het wetsvoorstel schieten het door de Minister vaak genoemde doel ervan - het kunnen oefenen met drones met een camera - ver voorbij. Wij wijzen op de kritische opmerkingen van het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten ten aanzien van deze punten.⁸

4. Beperking van inspraakmogelijkheden, rechtsbescherming en het recht op informatie van belanghebbenden

Het wetsvoorstel maakt het mogelijk dat voor veel activiteiten van Defensie geen afzonderlijk besluit meer nodig is. Dat betekent dat belanghebbenden – inwoners, plaatselijke overheden, bedrijven – daar geen zeggenschap meer over hebben en dat geen bezwaar of beroep kan worden aangetekend. Belanghebbenden kunnen hooguit naar de civiele rechter stappen, maar die zal met het oog op deze wet niet snel oordelen dat sprake is van een onrechtmatige overheidsdaad. Voor activiteiten gebaseerd op een ministerieel gereedstellingsbesluit is de situatie niet veel beter. Daartegen kan enkel nog rechtstreeks beroep worden aangetekend bij de afdeling rechtspraak van de Raad van State. Dat is een hoge drempel en onduidelijk blijft waarom bezwaar en beroep – die immers geen schorsende werking hebben – onmogelijk gemaakt moet worden. Overheidsactiviteiten, ook die van Defensie, vergen in een democratische rechtstaat een goede informatievoorziening voor burgers, een onafhankelijke risicoanalyse en een adequate rechtsbescherming door bezwaar en beroep.⁹ Het wetsvoorstel kan deze toets der kritiek niet doorstaan. De vele inspraakreacties op zowel dit wetsvoorstel als ten aanzien van het programma 'Ruimte voor Defensie' laten juist zien dat er veel maatschappelijke behoefte is om mee te praten. Overigens merkte juist de programmamanager van 'Ruimte voor Defensie', kolonel R. Hemmelder, bij een inspraakavond

⁶ <https://www.internetconsultatie.nl/bdfl/reactie/342067/bestand>

⁷ <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2026/08/28/consultatie-nieuwe-wet-bescherming-nationale-veiligheid>

⁸ https://www.internetconsultatie.nl/wet_op_de_defensiegereedheid/reactie/283480/bestand

⁹ Zie ook de uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak *Taşkın and Others v. Turkey*; <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-67401>

over de bouw van een nieuwe grote kazerne in Zeewolde op dat (verplichte) inspraak niet voor oponthoud zorgt.¹⁰ Informatievoorziening komt ook in het geding door de bepaling in artikel 3.6 van het wetsvoorstel met betrekking tot de mogelijkheid verzoeken op grond van de Wet open overheid (Woo) over emissiegegevens van Defensie te weigeren. Parlementaire en publieke controle op de aanzienlijke, en toenemende, bijdrage die de krijgsmacht levert aan klimaatverandering wordt hiermee bemoeilijkt.

5. Beperking werknemersrechten Defensiepersoneel

Defensie kan op grond van het Wetsvoorstel besluiten om de Wet ambtenaren defensie geheel of gedeeltelijk buiten toepassing te verklaren als hij dat met het oog op de gereedstelling of vanwege buitengewone omstandigheden noodzakelijk acht. Dat is een directe en onaanvaardbare bedreiging van de werknemersrechten die voor het defensiepersoneel in die wet zijn opgenomen. Nagenoeg alle militaire vakbonden hebben zich uiterst kritisch uitgelaten ten aanzien van dit punt in de Wodg.

6. Defensie-enquête

Artikel 5.1 van het wetsvoorstel bepaalt dat Defensie gegevens uit de basisregistratie personen mag gebruiken om “met het oog op de werving van militaire ambtenaren een enquête [te] versturen aan ingezetenen Nederlanders in de leeftijd van zeventien tot en met zevenentwintig jaar”. Met deze inbreuk op de privacy van jongeren wil Defensie zijn personeelstekort oplossen. Andere cruciale sectoren in de samenleving, met name onderwijs en zorg, die kampen met vergelijkbare tekorten, krijgen deze mogelijkheid niet. Met name in combinatie met het in het coalitieakkoord opgenomen voornemen het invullen van deze enquête verplicht te maken vormt dit een stap op de zogenaamde 'escalatieladder' richting een mogelijke herinvoering van een (selectieve) opkomstplicht.

Iedere vorm van verplichtstelling of dwang ten aanzien van het in dienst treden bij Defensie, waarbij dit artikel in het wetsvoorstel een cruciale schakel vormt, dient te worden verworpen. Een dienstplicht vormt een ernstige inbreuk op de levens en het zelfbeschikkingsrecht van jongeren. Van hen vragen zich bloot te stellen aan ernstige risico's voor hun leven en gezondheid is nooit gerechtvaardigd, maar zeker niet wanneer niet alles in het werk wordt gesteld om oorlog te voorkomen en internationale spanningen te de-escaleren. Het wetsvoorstel en andere wetgeving en bezuinigingen op sociale en onderwijsuitgaven ten behoeve van Defensie leggen daarbij, onder meer door het afnemen van democratische rechten, de voorzienbare gevolgen op het gebied van natuurbescherming en klimaatverandering en het prioriteren van Defensie boven andere maatschappelijke belangen, in het bijzonder woningbouw, al een stevige hypotheek op toekomstige generaties. Een meerderheid van de jongeren in de doelgroepleeftijd keert zich tegen herinvoering van iedere vorm van dienstplicht.¹¹

7. Vangnetbepaling

De vangnetbepaling opgenomen in artikel 8 is een carte blanche binnen een carte blanche. De minister mag bij besluit ontheffing van andere wetten verlenen als hij dat nodig acht om belemmeringen voor de gereedstelling weg te nemen. Dit soort vangnetbepalingen zijn in een democratische rechtsstaat onwenselijk en doen afbreuk aan de trias politica. In ultimo kan zo'n bepaling zelfs ingezet worden om een voor Defensie nadelige uitspraak van de Raad van State, conform de onder dit wetsvoorstel nog openstaande beroepsmogelijkheden, teniet te doen door een ontheffing te verlenen van daaraan ten grondslag liggende regels.

In de woorden van de Raad van State, die adviseert de bepaling te schrappen: “De voorgestelde vangnetbepaling

¹⁰ <https://www.nrc.nl/nieuws/2026/06/29/met-inspraak-en-goodiebags-wil-defensie-de-argwaan-wegnemen-over-een-megakazerne-in-zeewolde-ze-hebben-alleen-maar-een-verkooppraatje-zegt-een-omwonende-a4930321>

¹¹ Zie bijvoorbeeld: <https://eenvandaag.avrotros.nl/opiniepanel/uitslagen/draagvlak-voor-actieve-dienstplicht-neemt-toe-maar-ruim-helft-van-dienstplichtigen-zou-proberen-onder-oproep-uit-te-komen-154118>

is niet passend. Het potentiële toepassingsbereik van de voorgestelde bevoegdheid is zeer breed en de gevolgen daarvan mede daardoor moeilijk voorzienbaar. Tegelijkertijd ontbreekt de vanuit democratisch-rechtsstatelijk oogpunt belangrijke waarborg van voorafgaande parlementaire betrokkenheid.”

Het kabinet kiest er ondanks deze kritiek voor om de vangnetbepaling niet te schrappen maar enkel een lichte 'voorhangprocedure' te introduceren: Als een van beide Kamers niet binnen twee weken aangeeft dat zij niet met een besluit tot toepassing van de bepaling instemt kan deze worden doorgevoerd. Dat is een veel te lichte procedure voor het verlenen van ontheffing voor bestaande, en door de Staten-Generaal aangenomen, wettelijke regels. Een ministerieel besluit zou hierdoor de facto een hogere rangorde verkrijgen dan vastgestelde wetten. Bij een organisatie die toch al steeds minder informatie deelt met de gekozen volksvertegenwoordiging, zie bijvoorbeeld de informatiebeperking rond het Defensie Projecten Overzicht, is dit een volgende stap in het onttrekken van Defensie aan democratische controle. Ook internationaal wordt deze trend met zorg gesignaleerd.¹²

8. Onomkeerbaarheid

Door aanvaarding van dit wetsvoorstel geeft de volksvertegenwoordiging in belangrijke mate de pen uit handen. De bevoegdheid om regels te stellen die een grote maatschappelijke invloed kunnen hebben komt in belangrijke mate bij de regering of zelfs bij alleen de Minister van Defensie te liggen. Van de Tweede Kamer wordt verwacht dat ze op voorhand instemt met regels en besluiten die de Omgevingswet – en daarmee ook lagere overheden – grotendeels buiten spel zetten zonder te weten welke waarborgen in die regels en besluiten zullen worden opgenomen ter vervanging van de waarborgen uit de Omgevingswet. Die bevoegdheidsoverdracht aan de uitvoerende macht is niet eenvoudig terug te draaien, ook niet als er in de toekomst een kabinet zou komen dat andere ideeën over de democratische rechtsstaat heeft dan het huidige.

Aanleiding en onderbouwing van het wetsvoorstel

Uitvoering van de Wet op de defensiegereedheid kan ingrijpende en verstrekkende gevolgen hebben op een scala van gebieden: natuur- en milieubescherming, leefbaarheid, veiligheid, privacy, het functioneren van de democratische rechtsstaat, arbeidsrechten en de toekomst van jongere generaties. De regering rechtvaardigt deze inbreuken door te wijzen op de aanleiding voor het wetsvoorstel: militaire bedreigingen voor Nederland, met name van Russische kant. Wij verwerpen nadrukkelijk de Russische oorlogspolitiek, de invasie in Oekraïne, militair machtsvertoon jegens andere buurlanden, hybride aanvallen en de binnenlandse repressie van het Poetin-regime. Maar we kijken ook naar de feiten. Het wetsvoorstel gaat voor al die zaken geen oplossing bieden, die richt zich op nationale militaire gereedheid. Alles wijst erop dat een Russische dreiging op dat vlak niet reëel is. Het ontbreekt het Russische regime aan het militair vermogen om Oekraïne te verslaan, zo blijkt nu al ruim vierenhalf jaar. “Een directe militaire aanval van Rusland op NAVO-grondgebied is onwaarschijnlijk”, zo constateerden de gezamenlijke Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten (AIVD, MIVD, NCTV) vorig jaar zomer.¹³ Afgelopen juni stelde ook de Supreme Allied Commander Europe (SACEUR) van de NAVO, de Amerikaanse generaal A. G. Grynkewich, dat “Russia is not looking for a conflict” met NAVO.¹⁴ En zeer recent liet de Finse president Stubb zich in soortgelijke bewoordingen uit.¹⁵

¹² https://attmonitor.org/wp-content/uploads/2026/08/ATT_2026_Chapter-2.pdf

¹³ <https://www.nctv.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2025/07/17/dreigingsbeeld-statelijke-actoren-2025/Dreigingsbeeld+Statelijke+Actoren+%28DBSA%29+2025.pdf>

¹⁴ <https://www.ft.com/content/751d4555-9e8c-42a0-a37b-80893727776c>

¹⁵ <https://www.reuters.com/world/finlands-stubb-tells-german-newspaper-russia-unlikely-risk-attack-nato-2026-08-29/>

Conclusie

De voorgestelde Wet op de Defensiegereedheid is gezien al het bovenstaande overbodig én schadelijk. Overbodig in de eerste plaats omdat de aanleiding en noodzaak ontbreken, en in ieder geval onvoldoende onderbouwd zijn. Ook bij een andere inschatting hiervan blijft staan dat de beoogde doelen van de wet op andere manieren - en ook binnen het bestaande wettelijk kader - bereikt kunnen worden, die minder ingrijpend zijn voor het functioneren van de democratische rechtstaat en meer ingebed zijn in een afweging van alle relevante maatschappelijke belangen. De wet kan grote, maatschappelijke brede en langdurige, schadelijke gevolgen hebben op veel vlakken. Het geeft Defensie een wettelijke uitzonderingspositie binnen politieke besluitvorming en geeft militaire belangen prioriteit in een samenleving, waar ook andere voor een gezond, veilig en sociaal functioneren ervan essentiële sectoren kampen met ruimtegebrek en wettelijke beperkingen. Hiervoor ontbreken noodzaak en rechtvaardiging. Het wetsvoorstel, zeker in de huidige vorm, dient verworpen te worden.

Stop Wapenhandel is een onafhankelijke onderzoeksorganisatie, gespecialiseerd in vraagstukken met betrekking tot wapenindustrie en -handel en militair beleid. De organisatie maakt deel uit van de werkgroep over de Wet op de Defensiegereedheid van De Nieuwe Vredesbeweging en werkt op dit vlak daarnaast samen met de Landelijke Studentenvakbond (LSVb).

Bij De Nieuwe Vredesbeweging zijn aangesloten: Aralez, Comité 21 Maart, Community Peacemaker Teams, Diem25, Enschede voor Vrede, Groningers voor Vrede, Humanistisch Vredesberaad, Kairos-Sabeel Nederland, Kerk en Vrede, Meld Islamofobie, NVMP - Artsen voor Vrede, Onkruid Vergaat Niet, Pais, Peace SOS, Platform Vrouwen & Duurzame Vrede, Religies voor Vrede Nederland, Stop De Oorlog Amsterdam, Stop Wapenhandel, The Hague Peace Projects, Transnational Institute, VD AMOK, Vierde Golf, Vredesburo Eindhoven, VredesMagazine, Women's International League for Peace & Freedom en XR Justice Now!

Zie voor meer informatie ook de pagina met betrekking tot de Wet op de Defensiegereedheid op de website van De Nieuwe Vredesbeweging: <https://nieuwevredesbeweging.nl/wodg/>